

FILE DIN ISTORIA INSTITUȚIILOR HOTELIERE DIN BASARABIA. CONTRIBUȚII CARTOFILICE (a doua jumătate a sec. XIX - începutul sec. XX)

Ana Grițco

Imaginea fotografică, conservată în cartea poștală ilustrată, materializată într-o comunicare, repune în drepturi statuarea cărții poștale ca valoare patrimonială cu valență documentară, artistică și muzeografică, care transmite mărturiile cele mai reprezentative din patrimoniul arhitectonic și istoric al Chișinăului din epoca modernă.

Articolul este rezultatul cercetărilor colecției patrimoniale de carte poștală ilustrată, unde s-a încercat să se surprindă imaginile cu hoteluri din Chișinău de la sf. sec. XIX - înc. sec. XX și are drept scop readucerea în memorie a unor aspecte din activitatea instituțiilor hoteliere în epocă, precum și aspectul arhitectonic deosebit, pe care, din păcate, îl putem admira doar în imaginile fotografice. Punctul de plecare l-a servit vederile din colecția de carte poștală din patrimoniul Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei cu imagini ale edificiilor hoteliere din Chișinău din a doua jumătate a sec. al XIX-lea - începutul sec. XX. În colecția de patrimoniu a MNAIM deținem imaginea a doar patru hoteluri: hotelul *Suisse*¹, hotelul *Londra*², hotelul *Bristol*³ și hotelul *Palas*⁴. Hotelul *Suisse*, fiind unul din cele mai vechi hoteluri ale Chișinăului, s-a bucurat și de cele mai multe imagini cartofilice, cele mai timpurii fiind editate la intersecția secolelor XIX și XX. În colecția de patrimoniu, cea mai veche carte poștală cu imaginea hotelului *Suisse* a circulat în anul 1902⁵; este o imagine de culoare verzuie, editată de A. Wolkenberg în orașul Berlin (Germania). Mai târziu au fost editate și în Chișinău, de același A. Wolkenberg, imagini alb-negru, una din ele circulată în anul 1912. În perioada interbelică imaginea hotelului *Suisse* a fost immortalizată de *Depozitul general: Agenția Română Hachette* din București.

1. Afișul publicitar al Papetăriei lui Alexandr Wolkenberg.

Imaginile hotelului *Londra* și *Palas* au fost editate în perioada interbelică la editurile *Librăria „Kniga”* și *Glasul Țării*, imagini alb-negru și color.

Hotelurile au fost și rămân cartea de vizită a localității. Despre începuturile sistemului hotelier din Basarabia cunoaștem din amintirile celor care au călătorit la acea vreme prin regiune, și care, de obicei, poposeau în case private ce ofereau condiții de cazare temporare sau în odăile de pe lângă hanuri și cărciumi. La începutul anilor '20 ai sec. al XIX-lea în Chișinău erau cunoscute câteva case care ofereau asemenea servicii: casa familiei Gold, casa familiei Isaev, casa armeanului Antonie, casa negustorului Naumov, pensionul pentru femei al lui Miller și Etner etc. Acestea se deosebeau între ele după calitatea serviciilor oferite și, respectiv, erau vizitate de persoane cu stare socială diferită. De exemplu, hanul comerciantului Antonie și casa familiei Gold îi avea ca și clienți persoanele cu o stare materială modestă. Oferta includea niște odăi cu o stare de confort și de igienă ce lăsa mult de dorit. De obicei, clienți „permanenți” ai acestor edificii erau militarii ruși ce mișunau prin Chișinău în timpul acțiunilor militare ruso-turce din anii 1828-1829. Casa lui Naumov era vestită prin interiorul amenajat în stil european și sta-

¹ MNAIM, FB-24563-49, FB-21548-6, FB-20561-2, FB-21546-7, FB-20974-30, FB-23026-9.

² MNAIM, FB-24563-40, FB-20974-27.

³ MNAIM, FB-24563-50.

⁴ MNAIM, FB-18713-1, FB-20974-24.

⁵ MNAIM, FB-24563-49

re igienică satisfăcătoare. Clienți, de obicei, erau persoane din clase sociale înalte.

Edificii hoteliere „moderne” erau lipsă. În amintirile unui militar rus, participant la campania militară dintre anii 1828-1829, se menționa, că atunci când a poposit în Chișinău, în drum spre Iași, s-a oprit la „unicul hotel existent din oraș”. Peste 25 de ani, în anul 1854, vizitând din nou orașul, acesta poposește la același hotel (Воспоминание 1867, 414-415). Sistemul hotelier din regiune a evoluat odată cu adoptarea Ucazului din 14 mai 1821, când a fost aprobat „Regulamentul cu privire la activitatea hotelurilor, restaurantelor, cafenelelor și hanurilor”. Conform Regulamentului, proprietar de hotel putea fi orice comerciant, care face parte din cele trei ghilde (§15); fiecare solicitant de a-și deschide un hotel avea dreptul să-și aleagă locul unde să fie construit (§2); se permitea să se deschidă hoteluri în case private sau să ia în arendă un edificiu pentru a fi utilizat ca hotel, cu condiția ca pe firma atârnată la intrare, care era obligatorie, să fie menționat acest lucru (§6); se permitea ca una și aceeași persoană să fie proprietar și al restaurantului de pe lângă hotel (§17); era obligatoriu ca serviciile hoteliere să includă condiții adecvate pentru odihnă: cele trei mese, inclusiv desertul, diverse băuturi, atât de producție locală, cât și din străinătate, ceai, cafea, ciocolată fierbinte, miere (§ 21, II); orice hotel avea dreptul să dețină doar o singură sală de biliard (§21, III) etc.⁶ Acest Ucaz nu a favorizat o evoluție spectaculoasă a industriei hoteliere. În lista deținătorilor de hoteluri din anul 1832 figurează doar două persoane: hotelul lui Antonie Iakubovici, care funcționa în casa sa proprie din sectorul 1 al Chișinăului și hotelul lui Daniil Voronțov, în casa lui Volkov, comerciant din gilda a treia, în sectorul patru al orașului⁷. În același an au mai fost depuse două cereri de a li se permite să deschidă hoteluri: una semnată de Dumitru Lukianov (supus al Turciei), iar cealaltă de Marco Proper (supus al Austriei)⁸. Pentru o evidență mai strictă dar și din motive fiscale, deținătorii de hoteluri erau obligați să „reînnoiască” actele de proprietate în fiecare an. Astfel, la 27.04. 1833 Daniil Voronțov, locuitor al Chișinăului, devine proprietar al hotelului în casa arendată de la comerciantul Volkov, iar la 5 mai 1833 este aprobată cererea lui Antonie

Iakubovici. Rândul proprietarilor de edificii hoteliere era în creștere modestă: în anul 1833 erau înregistrate cinci hoteluri⁹, iar în anul 1853 șase hoteluri (Новороссийский 1853, 84). La sfârșitul secolului al XIX-lea instituțiile hoteliere erau clasificate în mai multe categorii, în funcție de serviciile oferite. De exemplu, hotelurile *Londra* și *Franța*, făceau parte din categoria I, deoarece dispuneau de servicii telefonice, spre deosebire de hotelurile *Paris*, *Suisse*, *Sankt Petersburg*, care erau de categoria a II-a (Южная 1896, 99).

Reformele burgheze din anii '60 ai sec. al XIX-lea, întreprinse în Rusia, s-au extins și asupra Basarabiei, acestea favorizând, într-o măsură, succesele civilizației materiale din urbe, în special după instalarea telegrafului (1860) și construcția liniei de cale ferată (anii '70, sec. XIX). Relațiile comerciale între Basarabia și Rusia, Basarabia și Europa a permis Chișinăului să cunoască o ascensiune în aspectul său de capitală: pavarea străzilor, construcția edificiilor de menire socială și administrativă, se deschid noi fabrici și uzine etc. O imagine despre Chișinăul din a doua jumătate a sec. al XIX-lea - începutul sec. XX ne-o oferă și instituțiile hoteliere care evidențiază orașul ca un punct de atracție pentru investitorii din imperiu și din străinătate. Întâmplător sau nu, proprietarul primului hotel modern a fost elvețianul Charles Thomas Selouidenis, care în 1874 arendează edificiul de la intersecția străzilor Alexandrovskia și Seminarskaia¹⁰. După o restaurare complexă, edificiul hotelier își începe activitatea sub denumirea de hotelul *Suisse*, care și-a păstrat-o de-a lungul timpului, chiar și atunci când s-a schimbat proprietarul.

Istoricul clădirii hotelului *Suisse* începe după confirmarea planului de sistematizare urbană a orașului (1834), când terenul viran din partea de vest a orașului a fost parcelată pentru construcții. Unul din proprietarii unui astfel de teren a fost Ivan Monastârski, funcționar la Consistoriul Duhovnicesc din Basarabia, care în 1835 inițiază construcția unui edificiu cu două etaje, finisată în anul 1844. Clădirea avea în total 46 de odăi, dintre care o parte erau date în chirie. Printre chiriași a fost și guvernatorul Basarabiei între anii 1834-1854, Pavel Fedorov. În această clădire se afla și Vistieria Gubernială.

⁶ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 171, f. 8.

⁷ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 479, f. 1, f. 4.

⁸ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 485, f. 76.

⁹ ANRM, F. 75, inv. 1, d. 550, f. 32.

¹⁰ În prezent bd. Ștefan cel Mare și Sfânt colț cu str. G. Bănulescu-Bodoni.

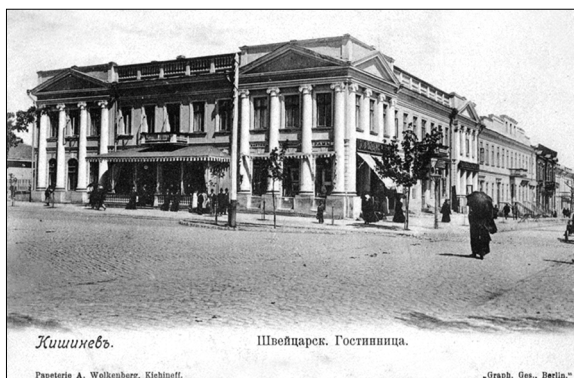
Între anii 1846-1862 o parte din spațiile clădirii a fost arendată de către Gimnaziul de băieți și pensionul pentru copiii nobilimii basarabene. În această perioadă, în această instituție de învățământ și-au făcut studiile un șir de personalități marcante: B.P. Hasdeu (1853), Zamfir Arbore (1858), arhitectul P. Gasket, directorul Școlii Reale N. Codreanu (1857), primarul K. Schmidt (1863) etc. (Nesterov, Râbalco 1998, 14).

La 29 martie 1865 Eparhia Chișinăului achiziționează spațiul, anterior închiriat pentru Seminarul Teologic, la prețul de 3700 rub., iar din 1866 sediul în totalitate aparținea instituției. Din motive că spațiul era neadecvat pentru procesul de instruire se hotărăște ca acesta să fie dat, în totalitate, în chirie, iar cu banii din arendă și creditul acordat de Congresul Eparhial să fie construită o nouă clădire pentru Seminar.

Edificiul arendat, de-a lungul anilor a avut diverși arendatori, printre primii fiind cetățeanul elvețian Charles Thomas Selouidenis, care a arendat spațiul pentru o perioadă de 12 ani, din 15.07.1874-15.07.1886.

În anul 1877 Seminarul se transferă în clădire nouă, iar spațiile eliberate sunt date în arendă Crucii Roșii pentru o perioadă de un an, iar din 1878 acestea trec în proprietatea elvețianului până în anul 1886. După Selouidenis clădirea/hotel a fost închiriată de comerciantul Dumitru Babiev, care a luat clădirea în arendă pentru o perioadă de zece ani. Din motive de boală, acesta administrează hotelul până în anul 1892, ulterior proprietar devenind fiica acestuia, Elena Dobronravova.

În anul 1894, în urma unui control, efectuat de Comisia sanitaro-epidemiologică s-a depistat că bucătăria restaurantului hotelului nu corespunde cerințelor. Administrația Seminarului creează o comisie pentru a estima costul lucrărilor de reparație. Fiind o sumă considerabilă, Congresul Eparhial, care și-a ținut lucrările la 28 august 1906, hotărăște ca edificiul să fie dat în arendă unei persoane care își asumă și lucrările de reparație, în schimbul unor facilități. Astfel noul proprietar al hotelului *Suisse* devine Nicolai Muracev, armean de naționalitate, care arendează clădirea pe un termen de zece ani: din 15.07.1897 până la 15.07.1907. Conform contractului, noul proprietar trebuia să achite arenda în primii doi ani suma de 6000 rub., iar următorii ani respectiv 7000 rub.

2. Vedere exterioară a hotelului *Suisse*, înc. sec. XX.

În anul 1899 Nicolai Muracev execută un șir de lucrări de construcție, prevăzute în contract, după planul întocmit de inginerul Lavrentie Lozinski, intervenind cu schimbări în structura edificiului: camerele au fost amplasate la etaj, parterul fiind amenajat cu un restaurant și bucătărie, construite scări pentru etajul doi – una festivă, din marmură și una din fontă; în curte au fost construite noi dependințe adecvate, trotuar asfaltat etc. Tot la parter erau amplasate un șir de spații comerciale: salonul fotografic al lui Evsei Ștein, magazinul de rame și tablouri al lui Alexandr Wolkensberg, frizeria lui Sereus, cofetăria lui Bakinski (Chișinău 1997, 202). În același an N. Muracev face un demers către Congresul Eparhial de a i se prelungi contractul de arendă pentru încă cinci ani, deoarece a investit foarte mult (18947 rub. 38 cop.) în reconstrucția edificiului, dar acesta a fost refuzat (Краткий 1906, 1423-1428).

În cadrul lucrărilor Congresului Uniunii Clericilor Ortodocși, care și-a ținut lucrările între 18 iunie și 2 iulie 1923, s-a discutat și despre hotelul *Suisse*, unde au avut loc dezbateri cu privire la administratorul hotelului, care era un reprezentant al clerului. În urma dezbaterilor s-a hotărât ca, în continuare, hotelul să fie administrat de o față bisericească, deoarece „până când un preot în rasă este conducător acolo, până atunci hotelul va fi ferit de întâmplări și obiceiuri de hotel de rând, pe când hotelul *Suisse* e un hotel de noblețe, cum se spune despre el la București. E de dorit numai ca preotul administrator să aibă locuință în afara camerelor hotelului ...” (De la Congresul 1923, 47).

Tot în această clădire era amplasat și hotelul *Savoia*, care era cunoscut mai mult prin serile muzicale organizate în restaurantul hotelului.

Clădirea hotelului *Suisse* s-a păstrat parțial până astăzi, aceasta păstrând amintiri din trecut. De-a lungul timpului în *Suisse* au poposit un șir de personalități de cea mai înaltă clasă, precum regele Serbiei Milan I, Ministrul Instrucțiunii Publice din Rusia, basarabeanul L. Casso, actorul și cântărețul rus F. Șaleapin, scriitorii B.P. Hasdeu și C. Stere, istoricul N. Iorga. Acesta din urmă, vizitând Basarabia în anul 1905, poposește în Chișinău, unde se cazează la hotelul „șvițerian”, stăpânit de un armean ... Portarul cu favorite lungi negre e un polon din Camenița Podoliei. Femeia de la odăi e o moldoveancă, nu din Chișinău, ci din „afară”, de la un sat... Despre hotel trebuie să spun că doare Iașului un așa de bun, de bine orânduit și servit, de ieftin și elegant ca acesta. Și nu e singurul hotel de „întâiul rang” în Chișinău. Cu mai puțin de cinci lei pe zi, are cineva o odaie care nu lasă nimic de dorit...” (Iorga 1995, 83).

La începutul sec. XX numărul hotelurilor din Chișinău a crescut simțitor, completând „geografia” denumirilor: *Paris, Londra, Bristol, Grand-Ottel, Național, Petersburg, Franța* etc. Majoritatea din ele erau amplasate în partea de sus a orașului, în preajma instituțiilor bancare, administrative, juridice etc. Anunțul publicitar, inserat în presa timpului, ne permite să constatăm o evoluție a serviciilor hoteliere cu un grad înalt de confort: odăi spațioase și luminoase cu un interior deosebit, cu geamuri și balcoane ce dau în stradă, linie telegrafică, curent electric, cu restaurante și cafele ce propuneau clienților băuturi și bucate alese, condiții pentru întreținerea cailor și șaretelor etc.

Hotelul *Londra* și-a început activitatea la sfârșitul anilor '80 ai sec. al XIX-lea în casa proprietarului Gherș Șilkrot, amplasată la intersecția străzilor Pușkin și Gostinnaia¹¹. În anul 1897, la 27. IX, G. Șilkrot face un demers către Administrația Orașenească, prezentând și planul de electrificare, unde cere permisiunea de a electrifica hotelul. Drept urmare, în martie 1899, hotelul *Londra* este electrificat¹². S-a intervenit și în structura hotelului: bucătăria a fost transferată la parterul blocului central (demisol), ocupând două odăi spațioase, bine dotate, în apropiere de restaurant¹³. La 15 octombrie 1901, în urma unui control, efectuat de o comisie în frunte cu inginerul Gheorghe Cupcea, s-a stabilit că după reparațiile întreprinse, hotelul

3. Vedere exterioară a hotelului *Londra*, înc. sec. XX.

Londra corespunde normelor tehnice și sanitare, inclusiv celor antiincendiare, primind aprobarea de a-și continua activitatea¹⁴.

La anul 1906 în fruntea hotelului îl găsim pe Kirill Zagorodnâi. Acesta, printr-o hotărâre a Consiliului Orașenesc din 25 mai 1906 este somat, precum că „hotelul *Londra* este trecut la categoria a II și va plăti un impozit de 1100 rub. ”, motivul fiind neachitarea sumei de 2300 pentru categoria I (Ведомости 1914). Același K. Zagorodnâi deține și restaurantul „*Belle-Vue*”, care-și ademenea clienții cu faimoasele clătite rusești și o ambianță plăcută în compania unor vestiți artiști precum interpreta de romane Daria Soko sau cântărețul Sinichi Motte, acompaniați de orchestra vieneză, condusă de Binder (Друг 1909).

4. Vedere exterioară a hotelului *Palas*, înc. sec. XX.

La 1 mai 1914 în Chișinău și-a deschis ușile cel mai luxos hotel din capitală, la acea vreme, hotelul *Palas*, amplasat la intersecția străzilor Alexandrovskaia și Kupeceskaia¹⁵, avându-l ca proprietar pe milionarul Barbălat. Edificiul avea patru nivele

¹¹ În prezent str. Pușkin colț cu str. Mitropolit Varlaam.

¹² ANRM, F. 6, inv. 4, d. 517, f. 10.

¹³ ANRM, F. 6, inv. 4, d. 663, f. 2.

¹⁴ ANRM, F. 6, inv. 4, d. 663, f. 31.

¹⁵ În prezent bd. Ștefan cel Mare și Sfânt colț cu str. V. Alecsandri.

Bibliografie

- Chișinău 1997:** Chișinău. Enciclopedie (Chișinău: Museum 1997).
- Colesnic 1998:** Iu. Colesnic, Sfatul Țării. Enciclopedie (Chișinău 1998).
- De la Congresul 1923:** De la Congresul Uniunii. In: Luminătorul, Anul LXI, nr. 24 din 1. XI. 1923.
- Iorga 1995:** N. Iorga, Neamul Românesc în Basarabia (Bucuresti 1995).
- Nesterov, Râbalco 1998:** T. Nesterov, E. Râbalco, Fața neștiută a Chișinăului de altă dată. In: Natura, iunie (Chișinău 1998).
- Адрес 1911:** Адрес-Календарь Бессарабской Губернии на 1912 год (Кишинев 1911).
- БЖ 1906:** Бессарабская жизнь, 16(29), I, 1906.
- Ведомости 1914:** Ведомости Кишиневской Городской Думы, 3.VII.1914.
- Воспоминание 1867:** Воспоминание о компании 1828 года в Европейской Турции. В: Русский Вестник, т. 69, июнь, 1867.
- Друг 1909:** Друг, 21.XI.1909.
- Друг 1914:** Друг, 14.I.1914.
- Краткий 1906:** Краткий исторический очерк приобретения духовенством Кишиневской Епархии зданий Швейцарской гостиницы, находящихся в г. Кишиневе и владения ими. В: КЕВ, nr. 44 (Кишинев 1906).
- Новороссийский 1853:** Новороссийский календарь на 1854 год (Одесса 1853).
- Южная 1896:** Южная Россия. Путеводитель. Справочная книга и календарь, 1896.

Pages from the history of hotels in Bessarabia. Deltiologic research (2nd half of 19th - early 20th centuries)

The present article is the result of a research of the museum collection of illustrated postcards representing the images of old Chișinău hotels in the second half of the 19th - early 20th centuries. It aims to reflect some aspects of hotel life of those times, and also a particular architectural appearance, which, unfortunately, we can admire now only in photographs.

Hotels have been and remain the face of the city. They also reflect the material achievements of urban civilization in Chișinău of the second half of the 19th - early 20th centuries, especially after the installation of telegraph (1860) and construction of the railway line (1870s). This has contributed to the development of trade relations between Bessarabia and Russia, Bessarabia and Europe. Chișinău began to develop as the capital: there have been paved the streets, build public and administrative buildings, opened new factories and plants from abroad. So it is no accident that the owner of the first modern hotel was a Swiss Charles Thomas Selouidenis who in 1874 had rented the building at the intersection of Aleksandrovskaia and Seminarskaia streets (today – the corner of Stephen the Great Blvd and G. Banulescu-Bodoni St.). There was opened the *Swiss Hotel*, which existed for a long time, even after a change of ownership.

At the beginning of the 20th century the number of hotels in Chisinau has increased substantially, enriching the “geography” of names: *Paris, London, Bristol, Grand Hotel, National Hotel, Petersburg, France*, etc. Most of them were located in the upper part of the city, near the banking, administrative, legal institutions. Advertisements in the press at the time allow us to see the development of hotel services and a high level of comfort: bright and spacious rooms with beautiful interiors, windows and balconies onto the street, telegraph and electricity, restaurants and cafes with gourmet meals and drinks for guests, stables and coach-houses, etc.

On May 1, 1914 in Chisinau there was opened the most luxurious hotel of the city – the *Palace Hotel*, owned by a millionaire N. Barbalat. It had 120 rooms and was located in a four-storey building with a restaurant, cafe, elevator, telephone and telegraph. The hotel provided new services in the hotel industry – table setting in the rooms and booking of theater and train tickets.

Time, full of destructive events, and human indifference wiped out these architectural jewels, with the exception of the *Swiss* and *Palace Hotels*, which are partially preserved, having lost some features of the exterior.

List of illustrations:

1. Advertisement of the Alexandr Wolkenberg's shop of stationery.
2. Exterior view of the *Swiss Hotel*, early 20th century.
3. Exterior view of the *London Hotel*, early 20th century.
4. Exterior view of the *Palace Hotel*, early 20th century.
5. Advertisement of the *Palace Hotel*.
6. Exterior view of the *Bristol Hotel* (Shumsky's House), early 20th century.

Из истории гостиниц Бессарабии: по материалам филокартии (вторая половина XIX - начало XX вв.)

Статья является результатом исследования коллекции иллюстрированных почтовых открыток из фондов Национального музея археологии и истории Молдовы, на которых изображены старые кишиневские гостиницы конца XIX - начала XX веков. Целью исследования явилась попытка восстановить некоторые аспекты деятельности гостиничных заведений тех времен, а также их особый архитектурный облик, которым, к сожалению, мы можем любоваться лишь на фотографиях.

Гостиницы были и остаются визитной карточкой города. Они дают нам представление о материальных достижениях городской цивилизации в Кишиневе второй половины XIX - начала XX веков, особенно после установки телеграфа (1860 г.) и строительства железнодорожной линии (70-е гг. XIX в.). Это способствовало развитию торговых связей между Бессарабией и Россией, Бессарабией и Европой, Кишинев стал развиваться как столица: мостились улицы, строились общественные и административные здания, открывались новые иностранные фабрики и заводы. Не случайно владельцем первой современной гостиницы был швейцарец Чарльз Томас Селуиденис, который в 1874 году арендовал здание на пересечении улиц Александровской и Семинарской (сегодня проспект Стефана Великого и ул. Г. Бэнулеску-Бодони). После капитального ремонта в здании открылась гостиница *Швейцарская*, просуществовавшая долгое время, даже после смены владельца.

В начале XX века количество гостиниц в Кишиневе существенно увеличилось, обогатив «географию» названий: *Парижская*, *Лондонская*, *Бристоль*, *Гранд-отель*, *Националь*, *Петербург*, *Франция* и т.д. Большинство из них были расположены в верхней части города, вблизи банковских, административных, юридических учреждений. Рекламные объявления в прессе того времени свидетельствуют о комфорте и высоком уровне гостиничных услуг: светлые и просторные помещения с прекрасным интерьером, телеграф и электричество, рестораны и кафе с изысканными блюдами и напитками для постояльцев, конюшни и каретные сараи и т.п.

1 мая 1914 года в Кишиневе открылась самая роскошная столичная гостиница – *Палас-отель*, владельцем которой был миллионер Н. Барбэлат. Гостиница на 120 номеров располагалась в четырехэтажном здании с рестораном, кафе, лифтом, телефоном и телеграфом. Здесь предоставлялись новые услуги в области гостиничного дела – сервировка столов в номерах и заказ театральных и железнодорожных билетов.

Время, полное разрушительных событий, и человеческое равнодушие «отсеяли» эти архитектурные сокровища, за исключением гостиниц *Швейцарская* и *Палас*, которые частично сохранились, утратив некоторые черты экстерьера.

Список иллюстраций:

1. Реклама писчебумажного магазина Александра Волкенберга.
2. Вид гостиницы *Швейцарская*, начало XX века.
3. Вид гостиницы *Лондонская*, начало XX века.
4. Вид гостиницы *Палас*, начало XX века.
5. Реклама гостиницы *Палас*.
6. Вид гостиницы *Бристоль* (Дом Шумского), начало XX века.

01.03.2011

Ana Grițco, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, st. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova

